

Красимир КОИЛОВ

Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“ към БАН – София, България

ЗА БАЛКАНСКАТА КУЛТУРА ПРЕЗ ПРИЗМАТА НА ПЛОВДИВСКАТА УРБАНОНИМИЯ

Krasimir KOILOV

“Prof. Lyubomir Andreychin” **Institute for Bulgarian Language** of the Bulgarian Academy of Sciences, Sofia, Bulgaria

ABOUT BALKAN CULTURE IN THE LIGHT OF THE URBANONYMY OF THE TOWN OF PLOVDIV

The city’s urbanonyms are able to trace the cultural and historical development not only of the populated area, but also of a whole nation. Urbanonyms not only have an address function but are also a mediator for the preservation of the spiritual heritage. Plovdiv’s urbanonyms are an example of the cultural ties that have existed for centuries between the peoples of the Balkan peninsula.

Keywords: onomastics, urbanonyms, the Balkans, Plovdiv.

Балканите са имали и ще имат важно историческо, културно, икономическо и обществено-политическо значение в разво­я на европейския континент. Назад във времето тези земи нерядко са окачествявани като „барутния погреб на Европа”, но това се дължи на обстоятелството, че териториите на полуострова са обитавани от различни народи, които се отличават със специфичните си нрави и обичаи. Особеностите на различните страни на Балканите оформят лицето на неповторимата балканска култура, която дава облика на този край на Европа. Тези територии са наследници на едни от най-древните и могъщи цивилизации – елинската, тракийската и римската, по-късно и византийската. Това неминуемо оказва силно духовно влияние върху културния развой и напредък. Още по време на тези древни култури се е оценявало важното геополитическо и стратегическо значение на Балканите, като тоpos за развитието на вековни традиции. През вековете влиянието на тези земи се засилва и те придобиват основна роля в еволюцията на Европа, та чак до нашето съвремие. За няколко хиляди години историческо развитие Балканите натрупват огромен културен потенциал, който е обект на изучаване от различните клонове на съвременната наука – история, археология, лингвистика, културология и т.н. Неведнъж балканските страни са показвали, че са в състояние да се обединяват в различни ситуации и в зависимост от своите виждания и интереси.

Днес между тези страни продължават да се поддържат добри културни връзки, които могат да се видят на различни нива. Като наследници на солидно духовно наследство те са в състояние да го споделят със своите съседи, да се докоснат до нещо ново, което е важно с оглед културния обмен и облик на региона. Свидетелство за неразривния културен мост, който съществува между балканските страни, наред с историческите и археологическите данни, са традициите при именуването на различни топови от заобикалящата действителност на съответния народ. Много често в съвременните именни системи попадат оними, характерни за други територии и етноси, което показва културната връзка между тях. Особено интересно е проследяването на имена на вътрешноградските обекти на дадено населено място, което се превръща в една своеобразна ономастична енциклопедия.

Урбанонимията на само един град може да разкрие културното, историческото и духовното развитие на един цял народ. Чрез вътрешноградските обекти се отразяват важни събития, личности и т.н. със световно значение. Интересът от страна на изследователите към урбанонимията се корени в многоаспектността на проблема. Но трябва да имаме предвид, че проучването на този въпрос изисква сериозна подготовка в много различни сфери на науката. Изисква се не само езикова, но и историческа, етнографска, географска и т.н. подготвеност. Съвсем спокойно можем да определим едно подобно начинание като „авантюристична разходка из града и историята“. Ето защо е благоприятно обект на изследването да стане урбанонимията на град, който има многовековна традиция, с което да подпомогне разбирането на цялостната картина. В този случай ние сметнахме, че такъв град е Пловдив – едно от най-древните селища по нашите географски ширини. Това е град, който е станал пряк участник в развитието и отмирането на много култури (елинска, римска и т.н.), без да прекъсва своето съществуване. До наши дни той все още има своето непроменено значение. Точно поради тази причина неговата урбанонимия предизвиква интерес.

Обект на нашето изследване ще бъдат урбанонимите с балкански произход в град Пловдив. Насочването към подобна тематика цели да опише и класифицира вътрешноградските обекти на споменатото селище, което ще доведе до първото им подробно проучване. Вътрешноградските имена са названия на неголеми обекти, които имат сравнително широка сфера на употреба, функционират в пределите на съответното населено място и са известни на по-широк кръг от хора, основно жителите на селището.

В хронологичен аспект няма как да се ограничим само със съвременното състояние на названията, тъй като голяма част от тях пазят „живи“ разновидности от по-стари времена (нещо характерно като цяло за науката ономастика – историческият аспект в развоя на онимите не би могъл да се пренебрегне и да останем само в настоящето). Оттук следва да бъдат приложени синхронноописателният и диахронният метод. Анализът на урбанонимите ще бъде осъществен от няколко различни езикови гледища, което ще очертае и структурата на настоящото изследване.

С появата и развитието на населените места (градове и села) в тях постепенно се създават разнообразни и многобройни изкуствени вътрешноселищни обекти; някои от тях се свързват с откритите пространства – улици, площади, паркове, градини, а други – с жилищни, обществени и други сгради. С нарастващото население се усложняват връзките и общуването в големите селища, което предизвиква естествената нужда от появата на названия за редица от тези обекти. В нередки случаи названията възникват стихийно и често влизат в противоречие с предназначението на назования частен или обществен вътрешноградски обект.

Мотивите за именуване на даден обект се крият в това, че той трябва да бъде легитимиран пред света. Без име той е само един от многото топоси, които присъстват в живота на човека. Но със собствено наименование вече се превръща в неразривна част от развоя на човечеството и има своя история. Такъв е случаят и с урбанонимите. Както вече бе посочено, вътрешноградските обекти получават своите имена почти непосредствено след тяхната поява. В началото те са имали общи наименования, а впоследствие постепенно всеки топос е придобил свое собствено име.

Онимите, които са намерили място в пловдивската урбанонимия и които са тясно свързани с балканската история и култура, са неизменно обвързани с българския народ и неговите премеждия през вековете.

Първата група урбаноними в нашата класификация е според мотивиращите оними (ойконими и т.н.) от различните балкански държави:

– от Македония – урбаноними като *Булгариево* (по названието на българско село в Беломорска Македония, северно от Солун, след войните за национално обединение част от населението му се преселва в Пловдив и Хасково); *Гевгели* (по името на град в Македония, в който в началото на 20. век поради голяма преселническа вълна се достига до демографски размествания и размиване на българския етнически компонент в града; разрушен по времена Балканските войни); *Дойран* (по името на град в Македония, разрушен по времето на Първата световна война, когато българските войски водят сражения с английски и гръцки войски) и т.н. Най-добре изразените връзки на българската държава (за такива можем да говорим реално след Освобождението на България, но на практика те съществуват от по-рано) с чужди страни, естествено се откриват със съседна Македония. В исторически план до късно се търсят възможности територията на днешната държава Македония да бъде присъединена към България. Това е съвсем нормална реакция, тъй като става въпрос за земи, чието население е преобладаващо българско. В градовете и селата, намиращи се в географската област Македония, много българи губят живота си, за да може да се постигне свободата на тези територии, които да се съединят с България. Казано с други думи, почти всяко македонско селище е тясно свързано с българската история. Уважението на българския народ към македонците винаги е било на дневен ред и безкористно изразявано.

– от Сърбия – такива урбаноними са *Зайчар* (по името на град в долината на река Тимок, до средата на 19. век населен с българи, отстъпен след 1833 г. от Османската империя на Сърбия, свързва се с организирането на чети от Левски и Раковски.); *Цариброд* (по името на ойконим в Западните покрайнини, с българско население, предаден на Сърбия след Ньойския договор, свързва се с „царски” път от Белград до Истанбул); *Босилеград* (по името на град, който се разполага в Западните покрайнини с преобладаващо българско население, присъединен към Сърбия през 1919 г., средище на 42 села в долината на река Драговишница.) и т.н. Сериозни връзки на Балканите България има със съседна Сърбия. Това е държава, която споделя същата тежка съдба – многовековно османско владичество. Но сърбите постигат по-рано своята свобода, за чието извоюване спомагат и много българи. По време на борбите на българския народ за национално освобождение Сърбия се превръща във важен пункт за борба срещу „поробителя”. Ето защо не малко сръбски селища са попаднали със своите имена в урбанонимията на град Пловдив.

– от Гърция – такива урбаноними са *Кавала* (по името на град в Североизточна Гърция, влязъл в пределите на българската държава още при управлението на хан Пресиян (839-852 г.), през 1913 г. по силата на Букурещкия мирен договор преминава в Гърция.) и т.н.

– от Румъния – свързвана е с урбаноними като *Крайова*, *Браила* и други. Това са урбаноними по имена на селища, свързани с дейността на българите през Възраждането. Те са били центрове на българската емиграция в Румъния. От тях се осъществявала организацията на съпротивата. Тези земи са подалече от българските спрямо Цариград, което е от изключителна важност, тъй като влиянието на османските власти е било по-слабо.

– от Албания – урбаноним като *Елбасан*, по името на град на река Шкумба, край който минава старият римски път Виа Игнатия, през времето на Първата световна война е превзет от българската войска.)

– от Босна и Херцеговина – срещаме урбанонима *Сараево* (по името на столицата на Босна и Херцеговина).

– от Хърватия – урбаноним *Загреб* (по името на столицата на Хърватия).

Втората група е според разделието на урбанонимите по съответните ономастични дялове, към които принадлежат онимите:

– Антропоними – това са урбаноними като *Филип Македонски*, *Св. Константин и Елена*, *Св. Кирил и Методий* и т.н. Онимите от антропонимния пласт, които са залегнали в пловдивската урбанонимия, имат важно историческо и културно значение не само за балканския регион, но и за целия европейски континент. Това са личности, които в различни периоди от историята допринасят със своите дела за развитието на духовния живот на балканските територии. Историята увековечава личности, чиито дела са бележити и значими, които дават мощен тласък в развитието на даден народ или територия. Тук може да се посочи и максимата, че хората правят историята, затова техните имена трябва да се помнят.

– Хидроними – урбаноними като *Брегалница*, *Бяло море*, *Морава* и т.н.

– Ойконими – урбаноними като *Скопие, Белград, Солунска* и т.н.
– Ороними – тук се включват урбаноними като *Атон, Огражден, Шар планина* и т.н.

Хидронимите, ойконимите и оронимите от балканските територии, които са мотивирали урбаноними в град Пловдив, са тясно свързани с културно-историческите и политическите връзки на българския народ със съседните народи и държави.

От направената класификация можем да обобщим, че най-голям дял заемат ойконими от балканските страни, които са мотивирали урбаноними в Пловдив. Това е обяснимо с факта, че българският народ е осъществявал широки исторически и културни връзки със своите съседи през вековете до наши дни. След това са антропонимите, посветени на бележити исторически личности, дали много на българските и балканските земи, и накрая са хидронимите и оронимите.

Със своята хилядолетна история Пловдив неминуемо отразява огромен исторически, културен и под. потенциал, който е важен за самобитността и ценностите на българския народ. Урбанонимията на „града под тепетата“ съдържа информация за родната ни, балканската и световната култура. Той е бил и продължава да бъде един от най-големите центрове на Балканите, чрез които се осъществяват културни контакти със съседните народи. По този начин можем да заключим, че той е една от опорните точки, през която може да се отрази балканската култура в най-чист и автентичен вид, закодирана в неговите урбаноними.

ЛИТЕРАТУРА/BIBLIOGRAPHY

Буров, Илиева 2007: Буров, Ст., М. Илиева и др. *Съвременен тълковен речник на българския език с приложения*. В. Търново: Габеров [Burov, Ilieva 2007: Burov, St., M. Ilieva i dr. *Savremenien talkoven rechnik na balgarskiya ezik s prilozheniya*. V. Tarnovo: Gaberov].

Георгиев, Илчев 1979–2010: Георгиев, Вл., Ст. Илчев и др. Български етимологичен речник в VII тома. София: БАН [Georgiev, Ilchev 1979-2010: Georgiev, Vl., St. Ilchev i dr. *Balgarski etimologichen rechnik v VII toma*].

Ковачев 1987: Ковачев, Н. *Българска ономастика*. [Kovachev 1987: Kovachev, N. *Balgarska onomastika*. Sofia: BAN].

Справочник 2005: *Справочник на улиците и площадите в Пловдив*. Пловдив: Агенция „Бизнес“. [Spravochnik 2005: Spravochnik na ulicite i ploshtadite v Plovdiv. Plovdiv: Agentsiya “Biznes”].

Мурзаев 1974: Мурзаев, Е. М. *Очерки топонимики*. Москва. [Murzaev 1974: Murzaev, YE. M. *Ocherki toponimiki*. Moskva].

Надеждин 1937: Надеждин, Н. И. *Опыт исторической географии русского мира*. – Библиотека для чтения, т. XXII, ч. 2. СПб. Санкт-Петербург. [Nadezhdin 1937: Nadezhdin, N. I. *Opyt istoricheskoy geografii russkogo mira*. – Biblioteka dlya chteniya, t. XXII, ch. 2. SPb. Sankt-Peterburg].

Никонов 1965: Никонов, В. А. *Введение в топонимику*. Москва. [Nikonov 1965: Nikonov, V. A. *Vvedeniye v toponimiku*. Moskva].